

Merre változik ez a forgandó világ... Marosi Gyula: *Generalisszimusz az Akácfa utcában*, Magyar Napló Kiadó, 2016.

„Ahogy tizenévesen más hazára vágytam, úgy talán más Istenre is.” A borzongató 1950-es években egész generációkban fogalmazódhatott meg a kétség, hogy valóban ez-e az az ország, az a berendezkedés, amelyben egy egész életet szeretnének leélni. Marosi Gyula legújabb kötetében a fent idézett írás (*Fényességes Padisah*) narrátora azok közé tartozik, akik, mint mondani szokták, az izgalmasabb utat választották: itthon maradtak. Marosi önéletrajzi ihletésű novellái a negyvenes–ötvenes évektől napjainkig idézik fel mindazt, amit ez a kor felkínált az életüket itthon leélők számára: háborút és forradalmat, nélkülözést és (illuzórikus) bőséget.

Didaktikusnak tűnhet, de talán a kötet címével érdemes kezdenünk a művek megközelítését. „Generalisszimusz az Akácfa utcában”. A túlképzett, modoros „generalisszimusz” szóról tudjuk, mely faragatlan diktátor tetszelgett önmaga és birodalma előtt e titulussal. De mit keresett az Akácfa utcában? Egyre kevesebben emlékeznek rá, hogy – miután a Sztálint ábrázoló bálványt a Városligettől egészen a Blaha Lujza térig vonszolta a felkelt pesti nép – éppen ebbe az utcába próbálták betuszkolni az orbitális méretű alkotást. Itt elakadtak vele, ezért aztán feldarabolták.

Marosi, dramaturghoz illően, ha ír is, gyakran „rendez”: éppen ennél a címadó novellánál forgatókönyvírói rutinját villantja fel az a jelenet, amikor egy narancsot osztogató osztrák férfi és egy pesti kamaszfiú kezd szinte már dulakodni a Sztálin-szobor egy darabjéért (*Generalisszimusz az Akácfa utcában*). A nehezen megszerzett szobordarab összevagdossa a fiú kezét, emiatt a forradalom alatt végig kötést hord rajta. A szovjet invázió hajnalán leveszi kezéről a gézdarabot, és a seb felszakad. „Csak déltájban, amikor elővackoltam az ágyból, akkor láttam, hogy véres lett minden [...] Minden csupa vér.” Mint tudjuk, november 4-én, délben már valóban vérben ázott az ország. Az erőteljes képekkel megformált jelenet így metaforikus értelmet kap, amit nyelvi eszközként az ismétlés is felerősít: „véres lett minden... minden csupa vér”.

A kötet életrajzi, pontosabban: nemzedéki „regényként” is értelmezhető. Egy olyan nemzedék tag-

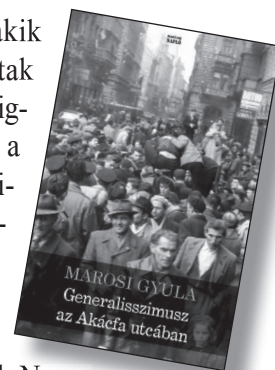
jai tűnnek fel e „regény” lapjain, akik gyermekként még ministrálni jártak halk szavú atyák oldalán; akik végighallgatták – két alkalommal is – a megszállók csizmáinak és tankjainak dübörgését; akik ’56-ban letörték egy darabot Sztálin szobrából, majd eldugva őrizgették ezt a darabka fémét. Azután felnőttek, családot alapítottak, és telket szereztek Nagymarosnál.

Marosi hősei, elbeszélésének alanyai nem kulcsfigurák, nem játszanak meghatározó szerepet korukban. Legtöbbjük mégsem a sodródó kisembert jeleníti meg (bár feltűnnek közöttük a komikumig passzív, restségük miatt döntésre képtelen embertípus képviselői is). Az író leggyakrabban az így vagy úgy *cselekvő*, saját ügyében vagy akár sokak érdekében kiálló szereplőkkel foglalkozik. A cselekvés vagy a dolgok csendes eltűrése mindenképpen választási lehetőség, még a diktatúra idején is.

Különös és rendkívül ellentmondásos *A nép puha kebelén* című novellában megjelenő asszonykép. Edina vonzó és céltudatos nő, aki el akart érni valamit; vagyona, függetlensége egy generáció nehezen szerzett javait tükrözi. Mégis, Edina és férje valami olyan kompromisszumba, mindkettejük számára méltatlan élethelyzetbe sodródnak bele, ami legalábbis megkérdőjelezi az általuk birtokolt, talmi javak értékét. Finoman utal itt a szerző a társadalmat átszövő hazugságok, önáltatások rendszerére, a – felszínen – rendezett egzisztenciális viszonyok mögött fölsejlt félelmetes, eltitkolt valóságra.

Magáról mesél kötetében a szerző, és mégis városának, országának hangjait, színeit látjuk elmúlt korokból, nagyon is mai élethelyzetekkel. Közlései, emlékezései olyan múltbeli rétegeket is felfednek, amelyek mára feledésbe merültek. Így például megtudjuk, hogy amikor – már 1960 körül – berukkolt katonának, a vaságyakon lévő matracokba még *szalmát* kellett tömniük takarodó előtt (*A Nagy Kanyar*). A kézzel tömött párnától abszurdnak nevezhető ugrás vezet a kényelmes villákban való dőzsölésig, a mindennapos alkuk és ravaszkodások eredményeként „élhetőbbé” váló diktatúrától a Janus-arcú szabadságig.

A történetek visszatérő helyszíne, mint azt a jól tipografált, könnyen olvasható, szellősen tördelt kötetet díszítő, a forradalom felemelő perceit idéző fotókról is kiderül, Budapest – és mindaz, ami hozzá

kötődhet egy emberöltőn keresztül. Másodjára viszont már óvatosabban válaszolnánk meg, mi a kiindulópont, mi a történetek, elbeszélések origója. Előtünk áll a kisfiú, aki padisahként tisztel egy fénylő, minden bizonnyal mérgező bogyót – olyannyira, hogy babokból és gombokból álló hadseregének vezérévé is kinevezi. A Generalisszimusz az ő világában is létezik, de egyfajta mesehősként – úgy, mint az egri Dobó István vagy Nagy Szulejmán. Később ugyanez az emberke felcseperedik, lelkes kamaszként éli át a forradalmat, a bálványok hanyatlását, a Vezér bevonulását a lakhelyétől tán nem messze fekvő utcába.

Katonaként számára a túlélés a legfontosabb szempont, és az, hogy figyeljen – létfontosságú lehet az ügyeskedés, a küzdelem az ostoba gázmaszk alatt egy kis levegőért (lásd még Lezsák jelképes *Nyolcvan vödör levegőjét*, szintén a szocializmus korából). A tudatállapotok közötti utazás keretét az elveszett, elsüllyedt Budapest útjai, lakásai és lakosai adják. A szűk utcák és a Vezér szobra által szántott főutak sűrűjéből figyelni a szerző a korok, rendszerek változását, ostoba rezsimek fontoskodó erőlködését, masírozó, hamis méltóságát.

A művek meghatározó stílusminősége a halk irónia. Ám időnként nincs is szükség iróniára – az ábrázolt jelenet olyannyira extrém, annyira elképesztő, hogy önmagában is megdöbben vagy megnevetett. Amikor egy csapat katona masírozik körbe gázálcban és valami rettenetes gumi védőöltözetben egy kis téglakunyhóban, középen pedig a gázálcban ücsörgő, egy konzervből kékes gázt kiszabadító „gáz-törzs” nótát vezényel (*A Nagy Kanyar – „Nótát!”*) – az már önmagában is próbára teszi az ember valóságérzékét. Ezek a katonák viszont még énekelnek is.

Máskor a Filmes, a Dokumentátor látásmódja kerül előtérbe. A kamera rideg, a történeteket tárgyyszerűen rögzítő mozgását érzékeljük a rendszerváltozás előtti korszak egyik legembertelenebb intézménye, a tömeges elfekvők bemutatásakor (*Törmeléktörténet – a létező szocializmus idejéből*). Egy Nyugatra emigrált ismerős itthon maradt rokonát gyámolítja egy házaspár. A történet folyamán egyre mélyebbre hatolunk a létező szocializmusnak ebbe a rejtett bugyrába, a magukra hagyva haldokló emberek kórházi osztályaira, s így végre megismerjük azt a poklot, amiről egyszerűen nem vettek (nem vettünk) annak idején tudomást.

Szintén az objektív látásmód jellemzi a Kádárkori hadsereg egyik, közismertnek nem mondható intézménye, a „lepratelep” leírását (*A Nagy Kanyar*). A fertőző betegségben szenvedő katonák számára létrehozott elkülönítő tábor vörös talaja szinte láthatóvá válik, belélegezhetővé az augusztusi por illata. – A köztudatból kivész lassan az a tény, hogy a ’70-es, ’80-as években többek között a kegyetlen katonai szolgálatot elkerülendő távoztak érettségi után, gyakran véglegesen, külföldre fiatalok. A szerző utal rá, hogy – ha nem is a táborbeli körülmények között, hanem az alapkiképzés idején kialakult mentális teher okán – volt, aki öngyilkosságot követett el a bevonulás után. (S mily különös, hogy e „lepratelep” sivatagában a hajdani kiskatona mégis Chopin zenéjét hallhatta deliráló állapotában...)

A kötet könnyedén kezeli a narráció problémáját. A szerző időnként ki-kiszól a műből. Különösen a jelenkor leírásakor válik kissé didaktikussá és zsurnalisztikussá a világról minél teljesebb képet alkotni próbáló, ugyanakkor miliójétől élesen elhatárolódó elbeszélő hangvétele. Mivel a kötet első lapjától kezdve világos, hogy maga az író rejtőzik a sorok mögött, sőt: a fent említett operatőri szerepben rögzíti a történeteket, néha megtöri az elbeszélő és az olvasó közötti távolságot ez a túlzott előrelépés. A későbbi korok, generációk számára viszont roppant tanulságosak lehetnek ezek a „fügöny előtti” beszédek. Az Erdély színéváltását berzenkedve leíró Apor Péter sem tett mást: előadta, miképpen voltak a dolgok régebben, s hogy merre változik ez a forgandó világ.

Udvardy Zoltán

Látogasson el a Magyar Napló webáruházába, ahol kedvezményes áron vásárolhatja meg kiadványainkat:

Vers • Próza • Dráma • A Magyar Irodalom Zsebkönyvtára • Nyitott Műhely albumsorozat • Mesekönyvek
Németh László irodalomtörténete • Ismeretterjesztő könyvek • Műfordítások • Művészeti albumok • Szociográfia
Irodalomtörténet, tanulmány, esszé • Antológiák

► www.magyarnaplo.hu